जमदग्निर्भार्गवः।पवमानः सोमः। गायत्री।

एते असृग्रमिन्दवस्तिरः पवित्रमाशवः।विश्वान्यभि सौभगा॥ ९.०६२.०१

एते- इमे। आशवः- क्षिप्राः। इन्दवः- हृदयस्पर्शिनो रसाः। पवित्रं तिरः- शोधकं भाजनं प्रतीकमप्यतिक्रम्य। विश्वानि- सर्वाणि। सौभगा- सौभाग्यानि। अभि- अभिलक्ष्य। असृग्रम्- सृज्यन्ते ॥१॥

विघ्नन्तो दुरिता पुरु सुगा तोकाय वाजिनः।तना कृण्वन्तो अर्वते॥ ९.०६२.०२

पुरु- प्रभूतानि। दुरिता- पापानि। विघन्तः- रुन्धानाः। वाजिनः- गतिशीलाः। तोकाय- अस्माकं वत्सभूताय। अर्वते- प्राणाय। सुगा तना- सुखमयविस्तारभावनानि। कृण्वन्तः- कारयन्तः सरन्ति ॥२॥

कृण्वन्तो वरिवो गवेऽभ्यर्षन्ति सुष्टुतिम्।इळामस्मभ्यं संयतम्॥ ९.०६२.०३

अस्मभ्यम्- नः। गवे- ज्ञानाय। संयतम्- संयमाख्यम्। वरिवः- धनम्। कृण्वन्तः- कुर्वन्तः। सुष्टुतिम्- शोभनस्तुतिभूताम्। इळाम्- अस्माकं वाचम्। अभ्यर्षन्ति- अभिगच्छन्ति ॥३॥

असाव्यंशुर्मदायाप्सु दक्षो गिरिष्ठाः।श्येनो न योनिमासदत्॥ ९.०६२.०४

अंशुः- सोमः। मदाय- हर्षाय तृप्तये। अप्सु- मूलशक्तिधारासु। असावि- निष्पादितः। दक्षः- समर्थः। गिरिष्ठाः- पर्वतस्थो जडशरीरनिहितः। श्येनो न- पक्षीव। योनिम्- स्वसदनमृताख्यम्। आसदत्- आसीदत् ॥४॥

शुभ्रमन्धो देववातमप्सु धूतो नृभिः सुतः।स्वदन्ति गावः पयोभिः॥ ९.०६२.०५

शुभ्रम्- शुक्लम्। देववातम्- देवैरर्थितम्। अन्धः- हव्यम्। गावः- चिद्रश्मयः। पयोभिः- स्वसारैर्ज्ञानैः। स्वदन्ति- आस्वादयन्ति। अप्सु- स सोमो मूलशक्तिधारासु। धूतः- शोधितः। नृभिः- उपासकैः। सुतः- निष्पादित अभवत्॥५॥

आदीमश्वं न हेतारोऽशूशुभन्नमृताय। मध्वो रसं सधमादे॥ ९.०६२.०६

आत्- अनन्तरम्। ईम्- एनम्। अश्वं न- तुरगमिव स्थितम्। हेतारः- प्रेरकाः। मध्वो रसम्- माधुर्यरसम्। अमृताय- अमरणाय। सधमादे- सर्वैः सह मादने। अशूशुभन्- शोभयन्ति॥६॥

यास्ते धारा मधुश्चुतोऽसृग्रमिन्द ऊतये। ताभिः पवित्रमासदः॥ ९.०६२.०७

याः। ते- भवतः। धाराः। मधुश्चुतः- माधुर्यस्रावकाः। इन्दो- क्लेदनशील। ऊतये- रक्षायै। ताभिः- धाराभिः। पवित्रम्- शोधकं प्रतीकम्। आसदः- आसीद॥७॥

सो अर्षेन्द्राय पीतये तिरो रोमाण्यव्यया। सीदन्योना वनेष्वा॥ ९.०६२.०८

वनेषु- आश्रितेषु। आ- समन्तात्। योना- स्वसदने ऋताख्ये। सीदन्- उपविश्य। सः- तादृशः सन्। अव्यया रोमाणि- रक्षाकराणि प्रतीकभूतानि रोमोपलक्षितशरीराणि। तिरः- तिरस्कृत्यातिक्रम्येति भावः। इन्द्राय पीतये- इन्द्रानुभूतये। अर्ष- गच्छ॥८॥

त्वमिन्दो परि स्रव स्वादिष्ठो अङ्गिरोभ्यः। वरिवोविद्घृतं पयः॥ ९.०६२.०९

अङ्गिरोभ्यः- अङ्गनशीलेभ्य उपासकेभ्यः। स्वादिष्ठः- अतिशयेन स्वादुभूतः सन्। वरिवोवित्- संपल्लम्भकः सन्। घृतम्- ज्योतिः। पयः- ज्ञानम्। त्वं। इन्दो- क्लेदनशील। परि स्रव- परितः क्षर॥९॥

अयं विचर्षणिर्हितः पवमानः स चेतति। हिन्वान आप्यं बृहत्॥ ९.०६२.१०

बृहत्- महत्। आप्यम्- प्राप्यम्। हिन्वानः- प्रेरयन्। अयम्- एषः। विचर्षणिः- विशेषद्रष्टा। हितः- सर्वभूतहितः अस्मासु निहितो वा। पवमानः- पुनानो रसः। सः- असौ। चेतति- प्रज्ञापयति ॥१० ॥

एष वृषा वृषव्रतः पवमानो अशस्तिहा। करद्वसूनि दाशुषे॥ ९.०६२.११

एषः- अयम्। वृषा- वर्षकः। वृषव्रतः- वृष्टिनियतिसंपन्नः। अशस्तिहा- रक्षोघ्नः। पवमानः- पुनानो रसः। दाशुषे- दात्रे। वसूनि- संपदः। करत्- करोति ॥११ ॥

आ पवस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम्। पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम्॥ ९.०६२.१२

आ- समन्तात्। सहस्रिणम्- अनन्तम्। गोमन्तम्- ज्ञानयुक्तम्। अश्विनम्- प्राणयुक्तम्। पुरुश्चन्द्रम्- प्रभूताह्लादकम्। पुरुस्पृहम्- बहुभिरपेक्षितम्। रयिम्- दानयोग्यधनम्। पवस्व- क्षर ॥१२ ॥

एष स्य परि षिच्यते मर्मृज्यमान आयुभिः। उरुगायः कविक्रतुः॥ ९.०६२.१३

एषःस्यः- सोयऽम्। उरुगायः- बहुभिर्गीयमानो विष्णुमयः। कविक्रतुः- क्रान्तदर्शिनां सङ्कल्पोग्निमयः। आयुभिः- उपासकैः। मर्मृज्यमानः- शोधितः। परि षिच्यते ॥१३ ॥

सहस्रोतिः शतामघो विमानो रजसः कविः। इन्द्राय पवते मदः॥ ९.०६२.१४

सहस्रोतिः- अनन्तरक्षकः। शतामघः- प्रभूतसंपद्वान्। रजसः- लोकस्य। विमानः- निर्माता। कविः- क्रान्तदर्शी। मदः- हर्षभूतो रसः। इन्द्राय- परमेश्वराय। पवते- क्षरति ॥१४ ॥

गिरा जात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते। विर्योना वसताविव॥ ९.०६२.१५

गिरा- वाचा। जातः- प्रादुर्भूतः। स्तुतः- वन्दितः। इन्दुः- क्लेदनशीलो रसः। इन्द्राय- ईशनाधिदैवताय। योना- ऋतसदने। इह- अत्र। विः- पक्षी। वसताविव- नीडे इव। धीयते- निधीयते ॥१५॥

पवमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत्। चमूषु शक्मनासदम्॥ ९.०६२.१६

पवमानः- पुनानः। नृभिः- उपासकैः। सुतः- निष्पादितः। सोमः- रसः। शक्मना- बलेन। चमूषु- पात्रेषु प्रतीकेषु। आसदम्- उपवेष्टुं। वाजमिव- अन्नमिव। असरत्- सरति ॥१६॥

तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे। ऋषीणां सप्त धीतिभिः॥ ९.०६२.१७

यातवे- गन्तुम्। तम्- अमुं सोमम्। त्रिपृष्ठे त्रिबन्धुरे रथे- वाहने रंहणप्रतीके। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। ऋषीणाम्- सूक्ष्मदर्शिनाम्। सप्त धीतिभिः- सप्तभूमिकोन्मुखधारणाभिः। युञ्जन्ति- संयोजयन्ति ॥१७॥

तं सोतारो धनस्पृतमाशुं वाजाय यातवे। हरिं हिनोत वाजिनम्॥ ९.०६२.१८

सोतारः- रसनिष्पादकाः। आशुम्- क्षिप्रकारिणम्। वाजिनम्- गतिमन्तम्। धनस्पृतम्- संपत्स्पर्शिनम्। तम्- अमुं रसम्। हरिम्- आकर्षकम्। वाजाय यातवे- हव्याय गन्तुम्। हिनोत- प्रेरयन्ति ॥१८॥

आविशन्कलशं सुतो विश्वा अर्षन्नभि श्रियः। शूरो न गोषु तिष्ठति॥ ९.०६२.१९

सुतः- निष्पन्नः। विश्वाः- सर्वाणि। श्रियः- मङ्गळानि। अभि- अभितः। अर्षन्- गमयन्। कलशम्- प्रतीकम्। आविशन्- प्रविशन्। शूरः- समर्थो वृषभः। गोषु न- धेनूनां मध्य इव। तिष्ठति ॥१९॥

आ त इन्दो मदाय कं पयो दुहन्त्यायवः। देवा देवेभ्यो मधु॥ ९.०६२.२०

इन्दो- क्लेदनशील। ते- तव। कम्- आनन्दमयम्। पयः- सारम्। देवाः- द्युतिमन्तः। आयवः- मनुष्याः। देवेभ्यः- देवताभ्यः। मधु- मधुरम्। आ- आभिमुख्येन। दुहन्ति ॥२० ॥

आ नः सोम पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम्। देवेभ्यो देवश्रुत्तमम्॥ ९.०६२.२१

नः- अस्मदर्थम्। मधुमत्तमम्- अतिशयेन मधुरम्। देवश्रुत्तमम्- अतिशयेन दिव्यश्रुतियुतम्। सोमम्- रसम्। पवित्रे- कलशे प्रतीके। आ- मर्यादया। आ- आभिमुख्येन। देवेभ्यः- देवताभ्यः। सृजत ॥२१ ॥

एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसे महे। मदिन्तमस्य धारया॥ ९.०६२.२२

मदिन्तमस्य- अतिशयतृप्तिदस्य। धारया। महे- महत्यै। श्रवसे- श्रुत्यै। गृणानाः- स्तूयमानाः। एते- इमे। सोमाः- रसाः। असृक्षत- सृष्टाः ॥२२ ॥

अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अर्षसि। सनद्वाजः परि स्रव॥ ९.०६२.२३

पुनानः- पवमानः। सनद्वाजः- दीयमानान्नः सन्। वीतये- अनुभूतये। नृम्णा- वीर्याणि। गव्यानि- चिद्रश्मिमयानि। अभि- अभितः। परि स्रव- परितः क्षर ॥२३ ॥

उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष परिष्टुभः। गृणानो जमदग्निना॥ ९.०६२.२४

उत- अपि च। जमदग्निना-अग्न्युपासकेन। जमत् हुतभक्षणशीलः प्रज्वलितोग्निः। तस्योपासको जमदग्निः। गृणानः- स्तुतः सन्। नः- अस्मदर्थम्। गोमतीः- ज्ञानयुक्ताः। परिष्टुभः- परितः स्तुताः। इषः- अस्मत्कामनाः। अर्ष- गच्छ ॥२४ ॥

पवस्व वाचो अग्रियः सोम चित्राभिरूतिभिः। अभि विश्वानि काव्या॥ ९.०६२.२५

सोम- रस। चित्राभिः- विचित्राभिः। ऊतिभिः- रक्षाशक्तिभिः। विश्वानि काव्यानि- सर्वाणि दर्शनानि। वाचः- मन्त्रांश्च। अभि- अभितः। पवस्व- क्षर ॥२५॥

त्वं समुद्रिया अपोऽग्रियो वाचं ईरयन्। पवस्व विश्वमेजय॥ ९.०६२.२६

अग्रियः- मुख्यः सन्। विश्वमेजय- विश्वकम्पक रस। त्वम्। समुद्रिया अपः- हृत्समुद्रस्थमूलशक्तिधाराः। वाचः- मुख्यान् मन्त्रांश्च। पवस्व- क्षर ॥२६॥

तुभ्येमा भुवना कवे महिम्ने सोम तस्थिरे। तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः॥ ९.०६२.२७

कवे- क्रान्तदर्शिन्। सोम- रस। इमा भुवना- इमे लोकाः। तुभ्य- तुभ्यम्। तस्थिरे- तिष्ठन्ति। सिन्धवः- मूलशक्तिधाराः। तुभ्यम्- तवार्थे। अर्षन्ति- सरन्ति ॥२७॥

प्र ते दिवो न वृष्टयो धारा यन्त्यसश्चतः। अभि शुक्रामुपस्तिरम्॥ ९.०६२.२८

ते- तव। धाराः। असश्चतः- असङ्गाः। दिवो न वृष्टयः- आकाशजा वर्षा इव। शुक्रामुपस्तिरम्- शुद्धमुपस्तीर्यमाणं प्रतीकम्। अभि- अभिलक्ष्य। प्र यन्ति- प्रकर्षेण गच्छन्ति ॥२८॥

इन्द्रायेन्दुं पुनीतनोग्रं दक्षाय साधनम्। ईशानं वीतिराधसम्॥ ९.०६२.२९

उग्रम्- वीरम्। दक्षाय- सामर्थ्यस्य। साधनम्- करणम्। ईशानम्- ईश्वरम्। वीतराधसम्- संसिद्धिदम्। इन्दुम्- क्लेदनशीलं सोमम्। इन्द्राय- परमेश्वराय। पुनीतन- शोधयत ॥२९॥

पवमान ऋतः कविः सोमः पवित्रमासदत्। दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम्॥ ९.०६२.३०

स्तोत्रे- मन्त्रे मन्त्रविदि वा। सुवीर्यं- शोभनवीर्यम्। दधत्- प्रयच्छन्। पवमानः- पुनानः। ऋतः- प्रकृतिनियतिभूतसत्यमयः। कविः- क्रान्तदर्शी। सोमः- रसः। पवित्रम्- भाजनं प्रतीकम्। आसदत्- आसीदति ॥३०॥